ผี พราหมณ์ พุทธ : ความเชื่อที่ผสมผสานในสังคมท้องถิ่นอีสาน

Phi, Brahman, Buddha: the Beliefs that Blend in the Local Isan Society

พระณัฐวุฒิ พันทะลี[1] , พระครูสังฆรักษ์ ทวี อภโย[2] ,
พระมหาวิรุธ วิโรจโน[3] , อานันท์ กรมน้อย[4]
PhraNatthawut Phanthali[1] , Phrakhrusangkarak Thawee Abhayo[2] ,
Phramaha Wiruth Wirojano[3] , Anand Kromnoi[4]
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
Mahamakut Buddhist University Isan Campus
Corresponding Author E-mail: pantalee200134go@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ ผี พราหมณ์ พุทธ ความเชื่อที่ผสมผสานในสังคมท้องถิ่นอีสานของประเทศไทยว่ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมารูปแบบความเชื่อเป็นอย่างไร

ผลการวิเคราะห์พบว่า :

ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณเป็นคติความเชื่อสำคัญของคนอีสานที่นับถือผีตั้งแต่ก่อนนับถือพระพุทธศาสนา ผีสามารถแบ่งได้เป็นผีฟ้าอยู่บนสวรรค์เป็นที่นับถือในหมู่คนอีสานบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ผีเมืองเป็นผีที่ปกปักรักษาเมือง ผีบ้านเป็นผีบรรพบุรุษของหมู่บ้าน และผีเรือนเป็นผีที่สิงอยู่ในบ้านเรือน ตามความเชื่อเรื่องผีที่สืบทอดมาจากบรรพชนหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ จึงมีผีที่มีชื่อเรียกและประเพณีพิธีกรรมที่อยู่ในประเภทผีบรรพบุรุษอยู่หลายกลุ่ม การนับถือผีนั้นคงสืบเนื่องมาจากลัทธิบูชาบรรพบุรุษ ซึ่งความเชื่อนี้เจริญเติบโตมากจากลัทธิที่เชื่อถืออำนาจเหนือธรรมชาติอันเป็นต้นกำเนิดของลัทธิประเพณีหลาย ๆ อย่างและเป็นที่มาของศาสนาบางประเภทด้วยคติความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นความเชื่อของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นพัฒนาการของความเชื่อระดับหนึ่งของมนุษย์

ความเชื่อเรื่องพราหมณ์มีอิทธิพลอย่างสูงต่อวิถีชีวิตของชาวอินเดียเมื่อชาวอินเดียเดินทางเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์จากการแลกเปลี่ยนสินค้าดังที่พบโบราณวัตถุประเภทลูกปัดหินสีและลูกปัดแก้ว ซึ่งชาวอินเดียเหล่านั้นได้นำระบบวัฒนธรรมความเชื่อของตนเองมาเผยแพร่ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ด้วย เช่น ด้านพิธีกรรมที่เห็นได้ชัดคือการปรับเปลี่ยนการฝังศพมาเป็นการเผาศพตามความเชื่อของพราหมณ์ คติความเชื่อของพราหมณ์ที่เข้ามาผสมผสานกับความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่นปรากฏลัทธิการบูชาศิวลึงค์เทวรูปของพราหมณ์ในด้านภาษาที่มีคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตปะปนกับภาษาในท้องถิ่นและการเซ่นสรวงสังเวยแด่เทพเจ้า อนึ่งความเชื่อของพราหมณ์ยังมีส่วนอย่างยิ่งสำหรับแนวคิดสิทธิธรรมทางการเมืองคือการยกหัวหน้าเผ่าเป็นสมมติเทพ ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นเทพช่วยเสริมสร้างอำนาจในการปกครองของสถาบันกษัตริย์ให้มีอำนาจเหนือมนุษย์

ความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผลเรียกว่าศรัทธา 4 ประกอบด้วย กัมมสัทธา วิปากสัทธา กัมมัสสกตาสัทธา และตถาคตโพธิสัทธา โดยทั่วไปศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สำคัญ คือ บุญ-บาป ที่เป็นความเชื่อของมนุษย์หรือพุทธศาสนิกชน เพราะเป็นหลักคำสอนที่เน้นถึงคุณค่าในทางจริยธรรมที่สอนให้มนุษย์มีความประพฤติที่ถูกต้อง ทำให้มนุษย์เห็นคุณและโทษของการกระทำของมนุษย์ เช่น การเบียดเบียน การลักขโมย การล่วงสิทธิ์ของผู้อื่น การโกหก ความไม่เห็นแก่ตัว ความช่วยเหลือเผื่อแผ่แบ่งปัน เหล่านี้เป็นต้น คำสอนเช่นนี้ย่อมจะทำให้มนุษย์รู้สึกว่าเกรงกลัวต่อผลของการกระทำและนำไปสู่การงดเว้นการกระทำที่ดีและไม่ดีนั้นได้

ความเชื่อในสังคมอีสานมีความหลากหลายมีสาเหตุจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั่งเดิมและความเชื่อที่เผยแพร่เข้ามายังดินแดนภาคอีสาน ซึ่งเกิดเป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณแบบอีสานที่มีความเชื่อแบบผี นับถือแบบพุทธ ยึดพิธีกรรมแบบพราหมณ์ คือ มีคติความเชื่อในเรื่องผีเป็นแกนกลางทางสังคมท้องถิ่น เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาก็ปรับให้ผีเข้ากับคำสอนของพระพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนาเองก็ไม่ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของวิญญาณ ยังแบ่งวิญญาณออกเป็นฝ่ายดีและฝ่ายร้ายอย่างชัดเจน โดยยึดหลักศีลธรรมเป็นเกณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคนอีสานที่อาศัยอำนาจของผีในการจัดระเบียบของสังคม ในส่วนของพิธีกรรมก็ยึดแบบอย่างของศาสนาพราหมณ์ที่มีรูปแบบเป็นระเบียบแบบแผนเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้ความรู้สึกเข้มขลังในการประกอบพิธีกรรม กลายเป็นการผสมผสานทางความเชื่อที่หลากหลาย ก่อให้เกิดเป็นพหุวัฒนธรรม ทำให้เข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรมของความเชื่อ กลายเป็นการผสมผสานอย่างลงตัวในสังคมท้องถิ่นอีสาน

คำสำคัญ : ผี, พราหมณ์, พุทธศาสนา, ความเชื่อ, ชุมชนท้องถิ่น

Abstract

This academic article aims to analyze the history of Phi, Brahmin, and Buddhism, and beliefs that blend into the Isan local society of Thailand.

The analysis results showed that :

Belief in Animism is a belief in the spirit, which is an important belief of Isaan people who have believed in ghosts since before Buddhism. Ghosts can be divided into heavenly ghosts that are respected among people in the northeastern region of the Mekong River Basin. Phi Muang is a ghost that protects the city. Ban ghosts are ancestral ghosts of the village. And the house ghost is a ghost that haunts the house. According to the belief in ghosts inherited from ancestors of many races. Therefore, there are many named ghosts and ritual traditions belonging to the ancestral ghost category. The worship of animists probably stems from the cult of ancestor worship. This belief grows from a cult that believes in

supernatural powers, which is the origin of many cult traditions and is the origin of some religions with beliefs about ghosts, has been a human belief since ancient times It is the development of one level of human belief.

The belief in Brahmin has a great influence on the way of life of the Indians when the Indians came to Southeast Asia from the prehistoric period from the exchanging of goods as found in antiques such as colored stone beads and glass beads. Which those Indians have brought their own cultural belief system to spread in Southeast Asia as well, for example, the obvious ritual is to change the burial into cremation according to the Brahman beliefs. The beliefs of the Brahmins that have been mixed with the beliefs of the local people appear in the cult of Brahmin idol worship in terms of language with Pali-Sanskrit loanwords mixed with the local language and offering sacrifices to the gods. In addition, the beliefs of Brahmans are also important for the idea of political rights, which is to raise the tribal chief as a deity. Which has the property of being a divinity to help strengthen the power of the monarchy to have power over humans

Belief in Buddhism is a belief that consists of cause and effect called faith 4 consisting of Kammasattha, Vipaksattha, Kammassakatasattha. and Tathagata Bodhisattva In general, religion has an important doctrine which is merit-sin which is the belief of human beings or Buddhists. Because it is a doctrine that emphasizes ethical values that teach humans to behave properly. Make people see the virtue and blame of human actions such as harassment, theft, infringement of other people's rights, lying, and unselfishness. Help to spread, share, these, and so on. Such a teaching would make people feel afraid of the consequences of their actions and lead to the abstinence of good and bad actions.

Beliefs in Isan society are diverse due to the combination of the original beliefs and the beliefs that spread to the Isan region. This resulted in a belief about an Isan spirit with a belief in ghosts respect the Buddhists adhere to the Brahmin rituals, that is, the belief in ghosts is the core of local society. When Buddhism came in, it adapted ghosts to Buddhism's teachings, and Buddhism itself did not deny the existence of spirits. also clearly divided the soul into good and evil by adhering to moral principles This is consistent with the concept of Isan people who rely on the power of ghosts to organize society. As for the ceremony, it adheres to the example of Brahmanism, which has an orderly form that adds holiness to feel the intensity of the ritual. became a combination of various beliefs causing a multicultural

make understanding of the cultural differences of beliefs to Become a perfect blend in the local Isan society.

Keywords: Ghosts, Brahmins, Buddhism, Beliefs, Local communities

บทนำ

ความเชื่อ (Beliefs) ถูกอธิบายได้หลายมิติ ความเชื่อนั้นมีพื้นฐานมาจากสมาชิกหรือกลุ่มคนที่มีความเชื่อในเรื่องนั้นเหมือน ๆ กัน หรือมีความเชื่อเฉพาะเจาะจง หากอธิบายทางมิติทางวัฒนธรรมความเชื่อ ถือเป็นทรัพย์สินทางสังคมของความรู้ที่มีพื้นฐานจากความเชื่อของคนที่อยู่ล้อมรอบคนนั้น หากจะกล่าวถึงความเชื่อของคนไทยในยุคปัจจุบันแล้ว (พิชคุณ อรรถเวชาสกุล และ มนตรี วิวาห์สุข, 2565 : 768) จะเห็นได้ว่าความเชื่อของแต่ละกลุ่มของคนในสังคมไทยนั้น ล้วนต่างมีความหลากหลายและกระจายตัวอยู่เป็นกลุ่มก้อนตามพื้นที่และบริบทในสังคมที่แตกต่างกันไป ความเชื่อของผู้คนในสังคมล้วนแต่ถูกปลูกฝังมาจากบรรพบุรุษของแต่ละคน แต่ละเชื้อชาติ และแต่ละศาสนา ซึ่งโดยความหมายแล้วจะมีความแตกต่างในเรื่องของการปฏิบัติและการนับถือ การให้ความเคารพและความศรัทธาที่แตกต่างกันไป (ธีระพงษ์ ทศวัฒน์ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2555 : 965)

ความเชื่อของคนไทยได้ถูกแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องศาสนาและความเชื่อเรื่องผีสาง เทวดา ซึ่งอีกนัยยะหนึ่งคือความเชื่อแบบพราหมณ์ โดยภายใต้ความเชื่อเรื่องศาสนาและเรื่องผีมักจะมีความเชื่อมโยงและความสอดคล้องกันเป็นอย่างมาก ดังเช่น ศาสนาพุทธที่คนไทยทั้งประเทศส่วนใหญ่ให้การนับถือและถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทย โดยหลักการของศาสนาพุทธแล้วจะให้ความเชื่อเรื่องของผลบุญและกรรม การมีเหตุมีผลในการดำเนินชีวิต โดยจะกำหนดให้ผู้คนที่นับถือศาสนาต้องปฏิบัติภายใต้กฎระเบียบของศาสนา โดยใช้การควบคุมทางสังคมจากศีลธรรมจริยธรรมและการควบคุมโดยโครงสร้างทางสังคมของวัดและพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตนอย่างเคร่งทางศาสนา เป็นตัวแทนคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่กระนั้นแล้วภายใต้ระบบความเชื่อศาสนาพุทธนี้ยังผสมผสานความเชื่อเรื่องศาสนาผีและศาสนาพราหมณ์เข้ามาสอดแทรกให้กับผู้คนในสังคมที่นับถือศาสนา

สังคมท้องถิ่นในอีสานก็เป็นอีกสังคมหนึ่งที่ผูกพันอยู่กับความเชื่อของมนุษย์ที่มีต่ออำนาจลึกลับและเชื่อมโยงกับความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณ เทพเจ้า เทวดาต่าง ๆ ที่สามารถดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล (ธัญญาภรณ์ พลายงามและคณะ, 2560) เพราะโดยพื้นฐานวิถีชีวิตของชาวอีสานได้เกี่ยวพันกับการทำเกษตรกรรม ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย อยู่กับการทำนาและธรรมชาติ (กิตติสันต์ ศรีรักษา, 2553) พึ่งพาอาศัยเคารพและบูชาธรรมชาติ คนอีสานจึงเชื่อว่าในธรรมชาติมีวิญญาณสถิตอยู่ มีความศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์ที่สามารถบันดาลความสุขความทุกข์ให้กับพวกตนได้ ในปัจจุบันสังคมอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อที่เผยแพร่เข้ามา อย่างเช่น อิทธิพลของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์

ความเชื่อในสังคมอีสานมีความหลากหลายมีสาเหตุจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั่งเดิมและความเชื่อที่เผยแพร่เข้ามายังดินแดนภาคอีสาน เกิดเป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณแบบอีสานที่มีความเชื่อแบบผี นับถือแบบพุทธ ยึดพิธีกรรมแบบพราหมณ์ กล่าวคือ มีคติความเชื่อเรื่องผีเป็นแกนกลาง เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาก็ปรับท่าทีให้ผีเข้ากับคำสอนของพระพุทธศาสนาและท่าทีของพระพุทธศาสนาเองก็ไม่ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของวิญญาณ ยังแบ่งวิญญาณออกเป็นฝ่ายดีฝ่ายร้ายชัดเจน โดยยึดหลักศีลธรรมเป็นเกณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคนอีสานที่อาศัยอำนาจของผีในการจัดระเบียบของสังคม ในส่วนของพิธีกรรมก็ยึดแบบอย่างของศาสนาพราหมณ์ที่มีรูปแบบเป็นระเบียบแบบแผนเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้ความรู้สึกเข้มขลังในการประกอบพิธีกรรม การที่สังคมอีสานเปิดรับเอาความเชื่ออื่นเข้ามาทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของความเชื่อและการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องผีจึงถูกปรับเปลี่ยนท่าทีการนับถือใหม่จากคำสอนของพระพุทธศาสนาและถูกยกสถานะให้สูงขึ้นตามความเชื่อแบบพราหมณ์ เกิดเป็นการนับถือวิญญาณที่มีสถานะหลากหลาย ผีจึงกลายเป็นเทวดา เทพเจ้า และพระเจ้า ตามแต่ค่านิยมของผู้คนในสังคมอีสาน (วุฒิชัย สว่างแสง, 2564 : 92-93) ฉะนั้นแล้วความเชื่อเรื่องศาสนาผี ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ ยังคงฝังลึกผสมผสานกันอยู่ในสังคมอีสานและได้มีการสืบทอดจารีตประเพณีจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่อง “ศาสนาผี ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ ความเชื่อที่ผสมผสานในสังคมท้องถิ่นอีสาน” ที่จะชี้ชัดให้เห็นว่าสังคมท้องถิ่นอีสานยังมีวัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนาที่หลากหลายปะปนกันอยู่ในสังคมท้องถิ่นอีสานและบทความวิชาการนี้ยังจะเป็นประโยชน์ต่อผู้คนที่สนใจใคร่ศึกษาอ่านเพิ่มพูนความรู้ต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

นิยามคำว่า “ความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพยำเกรง (ธวัช ปุณโณทก, 2530 : 350) นอกจากนี้คำว่า “ผี” หมายถึง สิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสิ่งลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตน มีทั้งดีและร้าย ให้ทั้งคุณหรือโทษได้ (ระวิวรรณ โอฬารรัตน์มนี, 2555 : 334-347) ส่วนคำว่า “พราหมณ์” หมายถึง คนประเภทหนึ่งซึ่งมีความรู้ทางวิทยาการเกี่ยวกับหลักดำเนินชีวิตตามแนวทางศาสนาหรือแนวพิธีกรรมต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นครูบาอาจารย์และพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนดูฤกษ์ดูยามในพิธีหลวงและพิธีราษฎร์ (พระราชพิธีตรียัมปวาย, 2560) และคำว่า “พุทธศาสนา” หมายถึง ศาสนาที่ถือว่าธรรมะเป็นความจริงสากลที่ใครก็ตามหากสิ้นกิเลสก็จะพ้นได้ด้วยตนเอง (เธียรไท รักคง, 2560 : 25)

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเชื่อที่นำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

มนุษย์ทุกคนเกิดขึ้นมาพร้อมกับความเชื่อและความเชื่อยังเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับมวลหมู่มนุษย์ ซึ่งมีอยู่มากมายและยังถือเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์ในสมัยโบราณ ส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสภาพธรรมชาติกับมนุษย์มาอธิบายกับสิ่งนั้นได้ จึงเกิดแนวความคิดว่าจะต้องมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดดลบันดาลให้เกิดขึ้นและเป็นไป แม้จะยังไม่รู้ว่าสิ่งนั้นคืออะไรและสิ่งนั้นต้องมีอำนาจ ซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าสิ่งที่เหนือธรรมชาตินั้นคืออะไร เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเป็นสิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวแทนและถือว่ามีอิทธิฤทธิ์อำนาจเหนือมนุษย์ให้คุณให้โทษ บันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ได้ (ดนัย ไชยโยธา, 2538)

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการไม่มีความรู้เกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดาพระเจ้าหรือภูตผีปีศาจ ดังนั้น เมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัยและวาตภัยต่าง ๆ เกิดขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเองบางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนวยประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดีและเกิดความสุขให้กับตนเองเพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรมหรือศาสนาเกิดขึ้น (กลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้, 2526 : 54)

ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้ใจความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่าวันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีความยึดมั่นว่าเครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อได้แก่ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีสางนางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหล่านี้ เป็นต้น (พระครูจิรธรรมธัช, 2557 : 16)

ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อในธรรมชาติความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์คือความเชื่อในธรรมชาติเพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงกับมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลืมตาในโลกสิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นได้สัมผัสก่อนสิ่งอื่นคือธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่าง ๆ เหล่านั้น ได้แก่ ความมืด ความสว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ดวงดาว แม่น้ำ ลำธาร ต้นไม้ เป็นต้น มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตนมีอำนาจพิเศษและสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึงนับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

2. ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดาวิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่า ความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่าง ๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านั้นและมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่น พระภูมิเจ้าที่ แม่ย่านางเรือ และเทพารักษ์ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านี้คงมีอำนาจอะไรอย่างหนึ่งสิงสถิตอยู่อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นได้นั้นเรียกว่าเจตภูตหรือวิญญาณเจตภูตที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือผีสางอย่างใดอย่างหนึ่งส่วนที่นำความสุขมาให้อาจเป็น เทวะประเภทใดประเภทหนึ่งและในขั้นนี้เจตภูตที่ทรงอำนาจสิงอยู่ในธรรมชาตินั้น ๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น 3 ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

2.1 เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อนแล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลกโดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิงสถิตอยู่

2.2 เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่างอาจบันดาลความดีความชั่วความสุขและความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่างแต่ไม่สามารถเห็นได้

2.3 เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเองภาพที่ตนนับถือเรียกว่าพระเจ้าหรือเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้นความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนานักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ถือว่าวิญญาณหรือเจตภูต

3. ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดาบิดา ฐูย่าและตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหนยังคงอยู่เพื่อปกปักรักษาดูแลบุตรหลานของพวกตนท้าให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้ที่การบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทยและการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษของคนจีน

4. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตนโดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไรและธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกชื่อว่าฟากฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใดเทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกันและมีหน้าที่แตกต่างกัน (เสถียร พันธรังสี, 2513 : 64)

1.แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อของศาสนาผี

ความเชื่อเรื่องผีของคนไทยเป็นความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณเป็นคติความเชื่อสำคัญของคนไทยที่นับถือผีตั้งแต่ก่อนนับถือพระพุทธศาสนา ผีสามารถแบ่งได้เป็นผีฟ้าอยู่บนสวรรค์เป็นที่นับถือในหมู่ชาวไทยบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ผีเมืองเป็นผีที่ปกปักรักษาเมืองเป็นที่นับถือของคนไทยทุกภูมิภาค ผีบรรพบุรุษของชนเผ่าต่าง ๆ ผีบ้านเป็นผีบรรพบุรุษของหมู่บ้าน และผีเรือนเป็นผีที่สิงอยู่ในบ้านเรือน นอกจากนี้ยังมีผีชนิดอื่น ๆ ตามความเชื่อเรื่องผีที่สืบทอดมาจากบรรพชนหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ จึงมีผีที่มีชื่อเรียกและประเพณีพิธีกรรมที่อยู่ในประเภทผีบรรพบุรุษอยู่หลายกลุ่ม การนับถือผีนั้นคงสืบเนื่องมาจากลัทธิบูชาบรรพบุรุษ ซึ่งความเชื่อนี้เจริญเติบโตมากจากลัทธิที่เชื่อถืออำนาจเหนือธรรมชาติอันเป็นต้นกำเนิดของลัทธิประเพณีหลาย ๆ อย่างและเป็นที่มาของศาสนาบางประเภทด้วยคติความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นความเชื่อของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นพัฒนาการของความเชื่อระดับหนึ่งของมนุษย์ (เสฏฐวุฒิ อินทะจักร์, 2562 : 265) ตามความเชื่อของคนไทย ได้มีการจัดประเภทผีทั่วไป คือ ภูต-เจตภูตผี ผีย่าหม้อนึ่ง ผีกะ ผีกองกอย ผีตามอย ผีปกกะโหล้ง ผีปู่ ผีย่า ผีมด ผีเม็ง ผีปู่แชะ ย่าแชะ ผีน้ำ ผีนางธรณี และผีหลักเมือง ผีเป้า ผีพราย ผีโพง และเทพารักษ์ ผีแม่หม้าย ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ รุกเทวดาและนางไม้ ผีนางตะเคียน ศาลเพียงตาและพระภูมิเจ้าที่ พระภูมิเมือง วิญญาณ ผีประจำหมู่บ้าน ผีประจำเมืองและผีถ้วยแก้ว และยังมีผีให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ตามความเชื่อประชาชนชาวบ้านมีความผูกพันและประกอบพิธีเกี่ยวกับความเชื่อผีสางเทวดา โดยเฉพาะประเพณี เดือน 12 เป็ง ประมาณเดือนกันยายน จะทำพิธีที่ชาวภาคเหนือจะมีพิธีใหญ่คือการถวายสลากภัตร ถือว่าเป็นประเพณีอันสำคัญเชื่อกันว่าวันนั้นจะเป็นวันที่ดวงวิญญาณของญาติพี่น้องผู้ล่วงลับจะมารับเอาส่วนบุญที่ญาติพี่น้องอุทิศไปหาก็จะได้รับผลบุญนั้น ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ชาวบ้านถือปฏิบัติเกี่ยวกับผีหลายครั้งในรอบปี เป็นการทำบุญอุทิศแก่เปรตที่เวียนว่ายในโลกมนุษย์ ด้วยในสังคมของไทยมีความเชื่อเรื่องผีมากมาย

2.แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อวิถีชีวิตของชาวอินเดียเมื่อชาวอินเดียเดินทางเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์จากการแลกเปลี่ยนสินค้าดังที่พบโบราณวัตถุประเภทลูกปัดหินสีและลูกปัดแก้ว ซึ่งชาวอินเดียเหล่านั้นได้นำระบบวัฒนธรรมความเชื่อของตนเองมาเผยแพร่ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ด้วยดังตัวอย่างในด้านพิธีกรรมที่เห็นได้ชัดคือการปรับเปลี่ยนการฝังศพมาเป็นการเผาศพตามความเชื่อของพราหมณ์ คติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาผสมผสานกับความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่นปรากฏลัทธิการบูชาศิวลึงค์เทวรูปของพราหมณ์ในด้านภาษาที่มีคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตปะปนกับภาษาในท้องถิ่นและการเซ่นสรวงสังเวยแด่เทพเจ้า อนึ่งความเชื่อทางศาสนายังมีส่วนอย่างยิ่งสำหรับแนวคิดสิทธิธรรมทางการเมืองคือการยกหัวหน้าเผ่าเป็นสมมติเทพ ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นเทพช่วยเสริมสร้างอำนาจในการปกครองของสถาบันกษัตริย์ให้มีอำนาจเหนือมนุษย์โดยทั่วไปตลอดทั้ง

อิทธิพลด้านศิลปกรรมสถาปัตยกรรมด้านตัวอักษรและวรรณกรรม ซึ่งปรากฏร่องรอยและเป็นหลักฐานแสดงอิทธิพลของชาวอินเดียอย่างชัดเจน (วรพร ภู่พงศ์พันธ์และคณะ, 2557 : 59-88) ส่วนดินแดนประเทศไทยนับตั้งแต่โบราณก็ปรากฏอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์อย่างต่อเนื่องดังหลักฐานด้านจารึกภาษาสันสกฤตของพระเจ้ามเหนทรวรมัน พุทธศตวรรษที่ 11 พบบริเวณปากแม่น้ำมูลและถ้ำหมาไนอำเภอโขงเจียมจังหวัดอุบลราชธานีระบุถึงการประดิษฐานศิวลึงค์ เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะของพระเจ้ามเหนทรวรมัน (จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, 2547 : 39) อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่ตั้งมั่นในดินแดนประเทศไทยปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นเมื่อมีการก่อตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีมีหลักฐานจารึกในยุคนี้กล่าวถึงการก่อสร้างเทวาลัยมีเทวรูปของพระผู้เป็นเจ้าประดิษฐานในเทวาลัยการบวงสรวงแด่เทพการประกอบพิธีกรรมโดยพราหมณ์ (มนตรี มีเนียม, 2534 : 72)ครั้นมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยากษัตริย์อยุธยาเฉลิมพระนามว่าสมเด็จพระรามาธิบดีเพื่อสื่อให้เห็นสถานะของกษัตริย์เป็นพระนารายณ์อวตารมาปราบยุคเข็ญในโลก (เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา, 2542 : 16) รวมทั้งการประกอบพิธีกรรมเพื่อความสิริมงคลโดยพราหมณ์ประจำราชสำนักมีบทบาทอย่างเข้มข้นเพื่อเชิดชูกษัตริย์ให้มีคุณสมบัติประดุจดังเทพ เพื่อให้ประชาชนรับทราบโดยทั่วกันเช่นพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีตรียัมปวาย เป็นต้น พิธีบางอย่างนอกจากเป็นสิ่งที่สืบทอดในราชสำนักแล้วยังได้รับความนิยมในหมู่ราษฎรด้วย เช่น พระราชพิธีจองเปรียงในเดือนสิบสองประชาชนทั่วไปนิยมตกแต่งโคมลอยและมีการเล่นมหรสพ ซึ่งต่อมาในเดือนนี้มีการประดิษฐ์กระทงเพื่อบูชาพระแม่คงคาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ผสมผสานกับศาสนาพุทธเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมีทั้งพระสงฆ์และพราหมณ์ประกอบพิธีกรรมร่วมกันดังความตอนหนึ่งในพระราชพิธีสิบสองเดือนพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “ชาวพระนครถือศาสนาพราหมณ์ครั้นเมื่อรับศาสนาพุทธมาถือพิธีใดที่เคยทำมาแต่ก่อนและไม่ขัดกับหลักพระพุทธศาสนาก็ยังหาอาจที่จะละทิ้งการบูชาบวงสรวงไปได้ไม่และการพระราชพิธีใด ซึ่งมีแต่ศาสนาพราหมณ์อย่างเดียวก็เพิ่มเติมการพระราชกุศลเจือเข้าไปจึงเป็นการทำทั้งในศาสนาพุทธและพราหมณ์ดังนี้ เพราะฉะนั้นความเชื่อศาสนาพราหมณ์ที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสะท้อนโลกทัศน์ของคนไทยที่มีความสัมพันธ์ต่อศาสนาพราหมณ์อย่างลึกซึ้งศาสนาพราหมณ์มีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของคนไทยแทบทุกด้าน (นิพัทธ์ แย้มเดช, 2559 : 3-4)

3.แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือประชากรส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ มีประวัติศาสตร์ปรากฏชัดเจน มีหลักฐานโบราณ ได้แก่ โบราณสถานที่เป็นศาสนสถานโบราณวัตถุ เช่น พระธรรมจักร ใบเสมา พระพุทธรูป ศิลา จารึก เป็นต้น ประเทศไทยนั้นเป็นสังคมหนึ่งซึ่งยอมรับพระพุทธศาสนาและได้รับการหล่อหลอมจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนากล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านาน จนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทยกลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถี

ชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและศีลธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลมีระบบความเชื่อความศรัทธาที่ตั้งอยู่บนรากฐาน ของปัญญา มีหลักความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผลในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าศรัทธา 4 ประกอบด้วย กัมมสัทธา, วิปากสัทธา กัมมัสสกตาสัทธา, ตถาคตโพธิสัทธา (พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต, 2554 :140) โดยทั่วไปศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สำคัญ คือ บุญ-บาป ที่เป็นความเชื่อของมนุษย์หรือพุทธศาสนิกชน เพราะเป็นหลักคำสอนที่เน้นถึงคุณค่าในทางจริยธรรมที่สอนให้มนุษย์มีความประพฤติที่ถูกต้อง ทำให้มนุษย์เห็นคุณและโทษของการกระทำของมนุษย์ เช่น การเบียดเบียน การลักขโมย การล่วงสิทธิ์ของผู้อื่น การโกหก ความไม่เห็นแก่ตัว ความช่วยเหลือเผื่อแผ่ แบ่งปัน เหล่านี้เป็นต้น คำสอนเช่นนี้ย่อมจะทำให้มนุษย์รู้สึกว่าเกรงกลัวต่อผลของการกระทำและนำไปสู่การงดเว้นการกระทำที่ดีและไม่ดีนั้นได้ ที่จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ ความสงบสุขของชีวิตมนุษย์ มนุษย์ คือ สัตว์ที่รู้จักเหตุผลสัตว์ที่มีจิตใจสูง มนุษย์โดยทั่วไปมีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมที่จะแสดงออกนั่นคือ “ความเชื่อหรือศรัทธา” (พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต, 2543 : 290) เรื่องนี้จะเป็นแรงดลใจให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่จุดหมายหรือเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ข้อสังเกตว่าความเชื่อหรือศรัทธา จะมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของบุคคลและสังคม เพราะความเชื่อเป็นลักษณะความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่มีความเชื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวเพื่อความมั่นคงทางจิตใจ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้มีชีวิตอยู่ได้ เพราะความเชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เมื่อเกิดเป็นระบบขึ้นในสังคมมักเรียกว่า “ศาสนา” มีบทบาทสำคัญในการเชื่องโยงสถาบันต่าง ๆ ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสถาบันหลักทางวัฒนธรรมความเจริญของสังคมโดยตรง เมื่อใดที่ได้เข้าวัดทำบุญ กราบพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สิ่งที่ได้กลับมา คือ ความสงบสุขของจิตใจและรู้จักคำว่า บาปบุญ คุณโทษ ที่พระสงฆ์แนะนำไว้ด้วยความเมตตาจิตของท่านนั่นเอง (พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโภชฺโช) และ สรวิชญ์ วงษ์สะอาด, 2563 : 101-102)

ผี พราหมณ์ พุทธ ความเชื่อที่ผสมผสานในสังคมอีสาน

1) ผีในยุคดั้งเดิมนั้น ผีเป็นส่วนหนึ่งของพื้นฐานชีวิตคนไทย เพราะวิถีชีวิตคนไทยต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงทำให้ผีกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญมีหน้าที่คล้ายกับระเบียบแบบแผนหรือธรรมเนียมการใช้ชีวิตที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับชุมชน และคนกับธรรมชาติ สังคมไทยได้แบ่งกฎเกณฑ์ความเชื่อที่ต้องปฏิบัติไว้ 2 ประการคือ (1) กฎเกณฑ์ทางศาสนา โดยมีพระและหลักคำสอนเป็นตัวกำกับ แต่อีกหนึ่งสิ่งที่คนไทยเชื่อฟังและยึดถือควบคู่ด้วยนั่นคือ (2) กฎเกณฑ์ทางสังคมที่มี “ผี” เป็นผู้กำกับกฎเกณฑ์ เช่น หากเป็นลูกสาวต้องไม่ชิงสุกก่อนห่าม เพราะถ้าหากลูกสาวไปลักลอบได้เสียกับผู้ชาย “ผีเรือน” อาจทำให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงเจ็บป่วยหรือทางน้ำธรรมชาติไม่ควรทำลาย หากทำลายจะถูก “ผีขุนน้ำ” หรือ “ผีน้ำ” ลงโทษให้เกิดวิบัติต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้น ความเป็นจริงทางสังคมในอดีตถ้าหากบุคคลใดทำผิดต่อผีนั่นหมายความว่าทำผิดต่อกฎของสังคม ผีจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญที่มีผลต่อผู้คนและสังคมอย่างมาก ความหมายผีช่วงเวลาหนึ่งของสังคมไทยจึงมีเป้าหมายและสะท้อนความหมายบางอย่างด้วยการสอดแทรก

คติคำสอนผ่านวิถีชีวิตให้ยึดถือ ซึ่งเป็นการให้ความหมายที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตของคนกับผีเอาไว้ร่วมกันอย่างชัดเจน (วริศา จันทร์ขำ และ ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์, 2560 : 48) ดังนั้น บทบาทของความเชื่อเรื่องผีจึงไม่ได้วางอยู่บนความต้องการของการพิสูจน์ แต่เป็นความเชื่อลักษณะหนึ่งที่พยายามก่อตัวขึ้นมาท่ามกลางบริบทของสังคมอีสานและเป็นกฎเกณฑ์ควบคุมทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมอีสาน นอกจากนี้ความหมายของผียังขึ้นอยู่กับช่วงเวลาและบริบททางสังคมด้วย ในอดีตผีมีความสัมพันธ์กับคนในแง่ของกฎเกณฑ์และการควบคุมทางสังคม ส่วนในปัจจุบันผีถูกนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ ด้วยประดิษฐกรรมทางความคิดและมโนภาพว่าผีต้องมีความน่ากลัวและทำร้ายคน ตลอดจนคอยขอเอาส่วนบุญจากคน ซึ่งคตินี้ก็เป็นอีกอย่างหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา

2) พราหมณ์ ประเทศไทยนับตั้งแต่โบราณก็ปรากฏอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์อย่างต่อเนื่องดังหลักฐานด้านจารึกภาษาสันสกฤตของพระเจ้ามเหนทรวรมันพุทธศตวรรษที่ 11 พบบริเวณปากแม่น้ำมูลและถ้ำหมาใน อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ระบุถึงการประดิษฐานศิวลึงค์เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะของพระเจ้ามเหนทรวรมัน อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่ตั้งมั่นในดินแดนประเทศไทยปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นเมื่อมีการก่อตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีมีหลักฐานจารึกในยุคนี้กล่าวถึงการก่อสร้างเทวาลัยมีเทวรูปของพระผู้เป็นเจ้าประดิษฐานในเทวาลัยการบวงสรวงแด่เทพการประกอบพิธีกรรมโดยพราหมณ์ (มนตรี มีเนียม, 2534 : 72) ครั้นมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยากษัตริย์อยุธยาเฉลิมพระนามว่าสมเด็จพระรามาธิบดี เพื่อสื่อให้เห็นสถานะของกษัตริย์เป็นพระนารายณ์อวตารมาปราบยุคเข็ญในโลก ตัวอย่างของอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในสังคมไทย อย่างเช่น ความเชื่อที่ว่าด้วย พรหมลิขิต กล่าวคือ “พรหมลิขิต” เป็นคำกล่าวที่สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์แบบกรรมนิยมอย่างเห็นได้ชัดคำหนึ่งในภาษาไทย คำ ๆ นี้บ่งบอกการมองเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดกับชีวิตของเราว่าถูกกำหนดมาแล้วอย่างตายตัวเข้าทำนองว่า “อะไรจะเกิดมันก็ต้องเกิด” ไม่มีใครหรืออะไรสามารถเปลี่ยนแปลงได้และผู้ที่มีอำนาจกำหนดก็คือพระพรหมนั่นเอง (เนื่องน้อย บุญยเนตร, 2542 : 37) กล่าวได้ว่าความเชื่อของพราหมณ์ในสังคมไทยมีความสอดคล้องกันกับความเชื่อเรื่องผี ซึ่งหากย้อนไปพิจารณาเส้นทางและปรากฏการณ์ของ เทวนิยมอินเดียในสังคมไทยแสดงได้ให้เราเห็นการเคลื่อนไหวกลับไปกลับมาระหว่างความเป็นผี เทพเจ้า และพระเจ้า ทั้งที่เกิดขึ้นในอินเดียเองและไทย รวมทั้งความเคลื่อนไหวกลับไปกลับมาของจักรวาลวิทยาแบบพราหมณ์และพุทธ การเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดคือศาสนาผีที่ครอบงำและไม่ถูกทำให้หายไปแต่แฝงเร้นอยู่โดยอาศัยรูปแบบของพราหมณ์และพุทธ บนความเปลี่ยนแปลงของความเปลี่ยนแปลงของอำนาจ (คมกฤช อุ่ยเต็กเค่ง, 2561) จะเห็นว่าแนวคิดที่เกี่ยวกับผีและแนวคิดของศาสนาพราหมณ์นั้นมีความเชื่อมโยงถึงกันในแง่ของการถูกกำหนดโชคชะตาด้วยอิทธิพลเหนือมนุษย์เป็นสำคัญ

3. พุทธศาสนาดินแดนในแถบประเทศไทยได้รับเอาอิทธิพลความเชื่อและศาสนามาจากคนอินเดียอีกทั้งยังได้ผนวกเอาการยอมรับและอ้างอิงอำนาจนอกเหนือธรรมชาติในทางพุทธศาสนาให้เป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองบ้านเมือง โดยเชื่อว่าอำนาจเบื้องบน คือ อำนาจของจักรวาลมีศูนย์กลางในทางจิตวิญญาณ อีก

ทั้งยังเชื่อว่าจักรวาลมีรูปเป็นสี่เหลี่ยมจตุรัสที่เรียกว่า “มณฑล” และมีเขาพระสุเมรุมาศอันเป็นที่สถิตของทวยเทพเป็นศูนย์กลางในการสร้างเมือง จึงกำหนดให้เมืองเป็นมณฑลโดยมีวัดและวังเป็นศูนย์กลางหรือเขาพระสุเมรุมาศ ทั้งนี้ศักดิ์ศรีและความยิ่งใหญ่ของบ้านเมืองหรือราชอาณาจักรขึ้นอยู่กับความใหญ่โตของศาสนสถานเป็นสำคัญ รูปแบบนี้ใช้ร่วมกันทั้งในศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ (สุมาลัย กาลวิบูลย์, 2561) นอกจากนี้ความเชื่อทางพุทธศาสนาของไทยในแบบดั้งเดิมก่อนที่จะมีการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น สังคมไทยได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรลาวล้านช้าง ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อพื้นบ้านกับคติธรรมและพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาผนวกรวมเข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดการสอดประสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับแนวคิดที่เกิดจากคำสอนของพุทธศาสนา ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับพุทธศาสนาดังที่กล่าวไปแล้วนั้นก็จะพบว่าเป็นความสัมพันธ์ในมุมมองของคติแบบพราหมณ์และแบบพุทธ ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากงานพระราชพิธีอันสื่อถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ตามคติความเชื่อของพราหมณ์และพุทธ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนทั่วไปก็จะพบว่าปรากฏผ่านวิถีชีวิต การประกอบพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ในงานบุญ เช่น งานประเพณีฮีต 12 คอง 14 ของชาวอีสาน (อุดม บัวศรี, 2528) ที่มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อในเรื่องผี เช่น ผีตาแฮก ผีหลักเมือง ผีฟ้า ผีแถน ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องพราหมณ์ เช่น การบายศรีสู่ขวัญ การทำขวัญข้าว และยังผสมผสานกับความเชื่อในพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าในอดีตวิถีของความเชื่อในสังคมไทย เป็นการผสมผสานทางความเชื่อที่หลากหลาย ก่อให้เกิดการโน้มเข้าหากันของวัฒนธรรมเดี่ยวก่อเกิดเป็น “พหุวัฒนธรรม” ซึ่งทำให้เกิดผลดีต่อการทำความเข้าใจใน “แตกต่าง” ทางวัฒนธรรมและความเชื่อ กระนั้นก็ตามหลังจากปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้พุทธศาสนาไทยที่กระจายตามท้องถิ่นอันเป็นการเชื่อมร้อยประทะสังสรรค์ของพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นได้สูญหายไป แล้วเกิดเป็นพุทธศาสนาแบบเหตุผลนิยมที่กำหนดโดยรัฐเข้าไปวางรากฐานในท้องถิ่นของไทย ซึ่งเป็นพุทธศาสนาที่มีแนวทางจำกัดอยู่บนการอธิบายและการตีความแบบรัฐ จึงทำให้พุทธศาสนาหลังการปฏิรูปประเทศมีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวทั่วทั้งประเทศ และดูมีนัยว่าหลังจากช่วงการปฏิรูปประเทศเป็นต้นมาพุทธศาสนาแบบดังกล่าวได้ครอบสถานะทั่วทั้งประเทศทำให้การยอมรับความแตกต่างที่มิใช่พุทธศาสนาแบบรัฐขาดหายไปด้วย

บทสรุป

ความเชื่อนั้นมีพื้นฐานมาจากสมาชิกหรือกลุ่มคนที่มีความเชื่อในเรื่องนั้นเหมือน ๆ กัน หรือมีความเชื่อเฉพาะเจาะจง ซึ่งความเชื่อในสังคมท้องถิ่นอีสานมีความหลากหลายมีสาเหตุจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั่งเดิมและความเชื่อที่เผยแพร่เข้ามายังดินแดนภาคอีสาน จนเกิดเป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณแบบอีสานที่มีความเชื่อแบบผี นับถือแบบพุทธ ยึดพิธีกรรมแบบพราหมณ์ คือ มีคติความเชื่อเรื่องผีเป็นแกนกลาง เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาก็ปรับท่าทีให้ผีเข้ากับคำสอนของพระพุทธศาสนาและท่าทีของพระพุทธศาสนาเองก็ไม่ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของวิญญาณ ยังแบ่งวิญญาณออกเป็นฝ่ายดีฝ่ายร้ายอย่างชัดเจน

โดยยึดหลักศีลธรรมเป็นเกณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคนอีสานที่อาศัยอำนาจของผีในการจัดระเบียบของสังคม ในส่วนของพิธีกรรมก็ยึดแบบอย่างของศาสนาพราหมณ์ที่มีรูปแบบเป็นระเบียบแบบแผนเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้ความรู้สึกเข้มขลังในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ พุทธ ก่อให้เกิดการสอดประสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับแนวคิดที่เกิดจากคำสอนของพุทธศาสนา ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับพุทธศาสนาดังที่กล่าวไปแล้วนั้นก็จะพบว่าเป็นความสัมพันธ์ในมุมมองของคติแบบพราหมณ์และแบบพุทธ ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากงานพระราชพิธีอันสื่อถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ตามคติความเชื่อของพราหมณ์และพุทธ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนทั่วไปก็จะพบว่าปรากฏผ่านวิถีชีวิต การประกอบพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ ในงานบุญ เช่น งานประเพณีฮีต 12 คอง 14 ของชาวอีสานที่มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อในเรื่องผี เช่น ผีตาแฮก ผีหลักเมือง ผีฟ้า ผีแถน ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องพราหมณ์ เช่น การบายศรีสู่ขวัญ การทำขวัญข้าวและยังผสมผสานกับความเชื่อในพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าในอดีตวิถีของความเชื่อในสังคมท้องถิ่นอีสานเป็นการผสมผสานทางความเชื่อที่หลากหลาย ก่อให้เกิดการโน้มเข้าหากันของวัฒนธรรมเดี่ยวก่อเกิดเป็นพหุวัฒนธรรม ซึ่งทำให้เกิดผลดีต่อการทำความเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ฉะนั้นแล้วความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ พุทธ ยังคงฝังลึกผสมผสานกันอยู่ในสังคมท้องถิ่นอีสานและได้มีการสืบทอดจารีตประเพณีจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้. (2526). ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม. กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์.

กิตติสันต์ ศรีรักษา. (2553). เถียงนา : รูปแบบและการใช้งานในวัฒนธรรมข้าวของชาวนาอีสาน. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2(2), หน้า 45-62.

เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา. (2542). พื้นฐานการอ่านวรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อแกรมมี่.

คมกฤช อุ่ยเต็กเค่ง. (2561). เทวนิยมอินเดีย : เส้นทางและปรากฏการณ์ในสังคมไทย. Veridian E-Journal,Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts), 11(2), หน้า1582-1598.

จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. (2547). อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทยจากหลักฐานการจารึกและวรรณคดีไทยบางส่วน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดนัย ไชยโยธา. (2538). ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร.

ธวัช ปุณโณทก. (2530). ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธัญญาภรณ์ พลายงามและคณะ. (2560). พิธีกรรมและการแสดงในการขอฝนของวัฒนธรรมอีสาน. วารสารสารสนเทศ, 16(2), หน้า 99-114.

ธีระพงษ์ ทศวัฒน์ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2555) ระบบความเชื่อเรื่องปรางค์กู่ กรณีศึกษาบ้านปรางค์กู่ ตำบลมะอึ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด. โครงการประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 13, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เธียรไท รักคง. (2560). ลักษณะพระพุทธศาสนาเถรวาทในพระไตรปิฎก. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 22(2), หน้า 25.

นิพัทธ์ แย้มเดช. (2559). อิทธิพลความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์, 1(3), หน้า 3-4.

เนื่องน้อย บุญยเนตร. (2542). พรหมลิขิต. คำ : ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูจิรธรรมธัช. (2557). ศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเจ้าแม่สองนางกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโภชฺโช) และ สรวิชญ์ วงษ์สะอาด. (2563). พระพุทธศาสนากับความเชื่อ. วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 6(2), หน้า 101-102.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2554). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 24, นนทบุรี : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.

พระราชพิธีตรียัมปวาย. (2560). ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 21 พฤษภาคม 2566 จาก https://www.trueplookpanya.com/knowledge/content/60190.

พิชคุณ อรรถเวชาสกุล และ มนตรี วิวาห์สุข. (2565). การสังเคราะห์งานวิจัยความเชื่อตามแนวคิดตะวันออกและตะวันตกที่มีต่อเรื่องฟันของคนไทย. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 7(12), หน้า768.

มนตรี โคตรคันทา. (2565). ความเชื่อเรื่องผีในอีสาน. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2566 จาก https://www.isangate.com/new/31-art-culture/tradition/1008-isan-ghost.html.

มนตรี มีเนียม. (2534). อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : หลักฐานทางวรรณคดี. วารสารรูสมิแล, 14(2).

ระวิวรรณ โอฬารรัตน์มณี. (2555). ความเชื่อเรื่องผีกับการก่อรูปของเรือนพื้นถิ่นอุษาคเนย์. วารสารหน้าจั่ว, 8(1), หน้า 334-347.

วรพร ภู่พงศ์พันธุ์และคณะ. (2557). เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เบ้าหลอมอารยธรรมสำคัญของโลก. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย.

วริศา จันทร์ขำ และ ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์. (2560). การเปรียบเทียบความหมายผีในรายการโทรทัศน์ “คนอวดผี”กับความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย. วารสารการสื่อสารมวลชนคณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 5(2), หน้า 48.

วุฒิชัย สว่างแสง. (2564). ว่าด้วยสถานะของแถนในวัฒนธรรมอีสาน. วารสารปรัชญาและศาสนา, 6(1), หน้า 92-93.

สุมาลัย กาลวิบูลย์. (2561). พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 10(2), หน้า 399-420.

เสฏฐวุฒิ อินทะจักร. (2562). การเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาในล้านนา. วารสารมหาจุฬาวิชาการ, 6(1), หน้า 265-280.

เสถียร พันธรังสี. (2513). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา.

อุดม บัวศรี. (2528). วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น : ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.